

INTERVJU SA BESIM MALJOTOM

Njujork | 29. avgust 2016.

Trajanje: 84. minuta

Prisutni:

1. Besim Maljota (Intervjuisani)
2. Anna Di Lellio (Vodila intervju)

Simboli komentara u transkriptu neverbalne komunikacije:

() – emocionalna komunikacija

{ } – intervjuisani objašnjava gestovima

Ostali simboli u transkriptu:

[] – dodatak tekstu da bi se bolje razumeo

Fusnote su redaktorski dodaci koje daju više informacija o mestima, imenima ili o izrazima.

Prvi Deo

Anna Di Lellio: *Can you please tell me, we are going to see this, can you please tell me first something about yourself, your name, where you were born, if you don't mind your age. And how you came here, so little bit of your background?* [Da li možete molim vas da mi kažete, da vidim, da mi kažete nešto prvo o vama, vaše ime, gde ste rođeni, ako vam ne smeta, vaše godine. Kako ste došli ovde, nešto o vašoj ličnosti?]

Besim Maljota: *My name is Besim Malota. I was born in Grabanica, municipality of Klina in Kosovo. I came in United States in 1986. I left...* [Moje ime je Besim Maljota. Rođen sam u Grabanici, opština Klina na Kosovu. Došao sam u Sjedinjene Američke Države 1986. Otišao sam se...]

Anna Di Lellio: *Do you want to do it in English or Albanian?* [Želite li da pričate na albanskom ili engleskom jeziku?]

Besim Maljota: *Albanian is much better for me.* [Na albanskom bi bilo mnogo bolje za mene.]

Anna Di Lellio: *Yes, I can understand, maybe I will ask you questions in English but yes, just start in Albanian.* [Da, razumem, možda ću vam postavljati pitanja na Engleskom, ali da, samo počnite na Albanskom.]

Besim Maljota: Zovem se Besim Maljota, rođen sam u Grabinici, u opštini Klina. Došao sam u Sjedinjene Američke Države 1986. godine. Sa Kosova sam otišao 1983. godine. Bio sam u Nemačkoj neko vreme, i u Švedskoj, nakon toga sam emigrirao u Sjedinjene Američke Države. Razlog mog odlaska sa Kosova bio je političke prirode zato što sam bio politički progonjen, uhapšen u Peći neko vreme posle demonstracija 1982. godine koje su bile organizovane u Klini od strane nekolicine učenika srednje škole Luidž Gurakući, sa kojima sam bio zajedno. Tadašnja vlast je vršila pritisak nad svima, da što više nas ode sa rodnog mesta ili da bude deo tog sistema koji nije bio pro albanski.

You have any questions? [Da li imate neka pitanja?] 1986. godine kada sam došao u Sjedinjenim Američkim Državama. Ovde sam naišao na albance koji su bili u nacionalnom klubu, "Jusuf

Gervalla", kojima sam se i ja odmah pridružio, i nakon šest meseci je osnovano udruženje "Špresa" u Bruklinu od strane grupe mladih sa Kosova, u stvarnosti, albanskih zemalja bivše Jugoslavije. Nakon osnivanja udruženja "Špresa" ja sam bio sekretar udruženja nekoliko godina i tako sam počeo sa udruženjem "Špresa" 1990. godine.

Udruženje "Špresa" preuzelo je jednu aktivnost za pomirenje krvnih osveta u Sjedinjenim Američkim Državama pozivajući jednu delegaciju sa Kosova, na čijem čelu je bio profesor Anton Četa, akademik Mark Krasnići, Bajram Keljmendi i mnogi drugi. Ovde u Sjedinjenim Američkim Državama, albanci su zajedno sa svojim tradicijama, doneli i tradiciju krvnih osveta. Imali smo nekoliko slučajeva, koliko se sećam, preko četrdeset albanskih porodica koje su bile u zavadama u Sjedinjenim Američkim Državama. I mnoge porodice su bile primorane da napuste mesto gde se dogodio incident ili da budu zauvek u takozvanoj *besi* po Kanunu koji se praktikovao i u našim mestima, ta praksa se nastavila i ovde.

Posmatrajući te okolnosti u kojima se nalazio albanski narod na Kosovu i način na koji su se mirili albanci na Kosovu, udruženje "Špresa" je odlučilo da preuzme tu aktivnost i ovde. Udruženje "Špresa" je u to vreme odredilo mene kao predstavnika tog udruženja i jednu grupu ostalih drugara Tahir Nikći, Dževat Kuka, Sami Sulejmani, Riza Rugova, Džavit Kabaši da se bave organizacijom pomirenja krvnih osveta u Sjedinjenim Američkim Državama. U kratkom roku smo postigli da identifikujemo preko četrdeset albanskih porodica koje su bile u neprijateljstvu u Sjedinjenim Američkim Državama. Mislim na okolinu Njujorkaa jer je većina njih bila u okolini Njujorka.

Dolaskom kako smo ih mi tada zvali Vesnici Pomirenja, počeli smo odmah da idemo u pravcu pomirenja, i prva akcija je preduzeta u porodici Đonbalaj. U neprijateljstvu su bili porodica Đonbalaj i čini mi se jedna skadarsk porodica, ali sam zaboravio njihovo prezime, ali je ta porodica bila iz Skadra, i postojalo je međusobno neprijateljstvo tih porodica. Porodica Đonbalaj je živela u Njujork, dok je druga porodica živela udaljena 6. sati od Njujorka i nikada nisu dolazili u Njujorku jer nisu verovali porodici Đonbalaj. Akcija je počela sa porodicom Đonbalaj iako smo nailazili na velike poteškoće. Trajalo je više od 6. sati ali smo imali uspeha, jer su braća Adriatik Đonbalaj, u stvari sin žrtve Adriatik Đonbalaj je oprostio krv svog oca. To se omah proširilo preko radio stanice Glas Kosova koju smo u to vreme imali u Njujorku. Posle toga, se o tome raspravljalo u crkvama, džamijama i na svim ostalim mestima, da su počela pomirenja.

Posle toga smo nastavili sa porodicom Šabani i sa mnogim drugim porodicama koje su bile u međusobnim neprijateljstvima. Grupa koja je vodila pomirenje krvnih osveta tokom tih dana preuzela je mnoge aktivnosti i pomirila ne samo krvne osvete nego i lakša neprijateljstva koja su postojala, tuče ili razne slučajeve koji su postojali i njihov broj je dostigao na oko 80. pomirenja u Njujorku. Posle se grupa odvojila u drugom delu i otišli su u Detroit, i tamo je bilo nekoliko pomirenja, ali ne kao što je mislila većina da tamo ima osveta, u stvarnosti to nije bila istina, jer u Detroitu nije bilo toliko slučajeva kao u Njujorku.

U Detroitu se pomirilo čini mi se samo šest porodica a ostale su se pridržavale onom Sporazumu

Crne Gore i u tom pravcu profesor Anton Četa nije imao želju da ide dalje, da ide dalje jer taj sporazum su imali još od 1974. godine, ako ne grešim u Crnoj, albanci velike gore. To je bio deo te aktivnosti koja se održavala tada, toj aktivnosti su se pridružili i mnogi ljudi albanske nacionalnosti. Posle je bila podrška Građanske Albanske Američke Lige na čelu sa Džozepom DioGardijem i mnogo mnogo drugih zemljaka koji su bili ovde, koji su imali informacije o porodicama koje su bile u neprijateljstvima, dolazili bi da nas informišu i posle bi pripremili polazak grupe za pomirenje krvnih osveta koja je bila odvojena u dve grupe, jednu je predvodio Anton Četa a drugu akademik Mark Krasnići.

Grupa je bila dosta velika zato što sa Kosova je došlo 16. osoba uključujući Zikri Hasanija, Bajrama Keljmendija, Nekibe Keljmendi, profesor doktora Agima Vincu, Mustaf Radonićija, avdokata Adema Bajru, doktora Mustafu Ljođa i još jedan broj koji je bio zajedno sa njima ali ih se ne sećam. Mula Dževat koji je bio takodje na čelu te delegacije zajedno sa Antonom Četom i akademikom Mark Krasnićijem. Jedini koji nije mogao da dođe tada bio je doktor Don Ljuš Đerđi zato što je imao sastanak u Vatikanu iako je bio pozvan i dobili smo njegovu konfirmaciju, on je morao da ode u Vatikan zajedno sa Ibrahimom Rugovom i odložio je sastanak u Sjedinjenim Američkim Državama. Ako mi postaviš još nekoliko pitanja verovatno ću se prisetiti još nečega?

Anna Di Lellio: Koliko je težak posao delegacije?

Besim Maljota: Bilo je veoma teško zato što su udruženje "Špresa" u to vreme činila grupa studenata. Svi su tada skoro bili radnici koji su živeli od jedne plate i učlanjenje u udruženje nije imalo neke velike mogućnosti za aktivnost, ali svi su se žrtvovali da bi uvećali članstvo, davajući veći doprinos udruženju da se to postigne, da se pomire krvne osvete ovde u Sjedinjenim Američkim Državama.

Ponosni smo za ono što smo postigli jer od tada pa do danas nemamo više ubistva ni krvnih osveta. Što znači, recimo da je sve ugasio odjednom onaj slučaj koji se desio u Njujorku. Poteškoća je bilo i kod ljudi koje smo posećivali kućama, jer oni koji su imali žrtve, znači porodice žrtava nisu razumele da se ne traži oprostaj u ime onog koji je izvršio zločin, nego da se traži oprostaj u ime naroda, a ne u ime onog koji je izvršio zločin. Bilo je jako teško, naročito počevši od porodice Đonbaljaj kao što sam i ranije rekao, trajalo je više od šest sati, cela delegacija od 16. ljudi, zatim zajednica koja je bila tamo, preko 50. ljudi, i nismo mogli da ubedimo porodicu Đonbaljaj da pruži ruku pomirenja.

Na kraju je Anton Četa zatražio da se sastane sa majkom žrtve, što znači da se žrtva zvala Dinća Feta, po prezimenu Dinđonbaljaj. Anton Četa upozna je njegovu majku, koja je bila bolesna u krevetu na samrti. Razgovarao je sa njom 30. minuta, i naposljetku je zatražio da pruži ruku pomirenja za njenog sina i da ne ostavi razdor u porodici, i da bi se prekinula ta tradicija. I njegova majka uistinu, i ako je imala 92. godine je oprostila krv njenog sina i poručila svojim unucima, to jest deci njenog ubjenog sina i od svog sina koji je bio tu, bratu žrtve, da i oni postupe kao ona, iako nije ni mogla da ustane iz kreveta da pruži ruku ostalima, jer je bila u veoma teškom stanju i veoma stara. I eto tako smo uspeli da postignemo prvo pomirenje krvne

osvete, posle čega smo imali puno drugih slučajeva sa teškim ubistvima.

Mi nismo tražili da nam kažu razlog zašto je došlo ubistva, nas nije zanimalo razlog zašto su se ubili, šta ih je nateralo na ubistvo, ko je krivac, nismo tražili ni na jedan način krivca jer nismo otišli da sudimo ubistvo, to pripada sudstvu. Mi smo tražili da se pomire, da jednom i zauvek dođe kraj osvete. Bilo je dosta poteškoća, naročito u Detroitu. Slučaj Detroita je bio još teži jer je u pitanju bilo opraštanje krva oca i sina. Ja nisam bio tamo, u Detroitu. Bio je Tahir Nikćić, aktivista udruženja Šprese, koji je vodio grupu u Detroitu, a to je, kako nam je govorio, o porodici koja je stigla do pomenja.

Brat žrtve se nije složio, u stvari bili su brat i sin je trebao da oprost. Brat žrtve se nije složio ni na koji način, iako je pripremio veličanstveni doček, i visoko pohvalio delegaciju, rekao je, "Vi ste na čelu nacije, vi ste veliki ljudi," i iako je bilo velikog pritiska od strane Dona Antona Kćira, sveštenika katoličke crkve Detroita, koji je želeo da krv bude oprostena po svaku cenu. On je na kraju rekao: "Ovde se ne može učiniti ništa". I nakon nekoliko sati, njegova majka je ustala i rekla svom sinu: "Ali sine, sve ove muškarce, koje sve visoko uzdigao, uzdigao si ih sve visoko, i na kraju kažeš ne". Kaže: "To nije muškost, ja sam žena, ali časna reč za mog sina govorću sama za sebe", i pribrižila se Antonu Četi, pružila mu ruku i rekla: "Neka krv moga sina bude oprostena". Ali ona nije pomenula unuka, jer je unuk bio sin njenog sina, i reče ona: "Sada je red na tebe, ja sam oprostila svog sina, ti moraš da oprostiš svog sina". I tako se postiglo i to pomirenje.

Imali smo mnogo teških slučajeva ovde u Sjedinjenim Američkim Državama slučajeva koji su se desili ovde i nisu bili, nisu bili uvezeni, nego su se ubistva dogodila u Sjedinjenim Američkim Državama. Ali su se zaključile velikim uspehom, i nadam se da nećemo imati više potrebe za takve slučajeve. Ja sam protiv opraštanja krvi dadas, protiv toga da se ide i traži od ljudi "Oprostite krv". Ljudi treba da su svesni da sada više nije vreme Kanuna, vreme je zakona i država treba da funkcioniše i sve treba da se ostavi zakonu.

Žrtva treba da se kazni zakonom a ljude ne bi trebalo zarobiti, da se zatvore cele porodice. Nadam se da će se to brzo shvatiti i kod nas na Kosovu, a pogotovo u Albaniji jer sada je tamo taj problem mnogo veći nego na Kosovu. Ljudi trebaju da su svesni da je vreme Kanuna prošlost, Kanun je delovao tokom Osmanskog carstva. Iako bi se Kanun ispravno tumačio bilo je dvovlašća tokom Osmanskog carstva jer albanci nikada nisu priznavali Osmansko carstvo, to nam sam Kanun pokazuje, jer su albanci sami rešavali probleme uzimajući u obzir njihove običaje i zakone a ne po Turskim zakonima. To je način dvovlašća ili paralelne vladavine koju su albanci priminjivali 560. godina protiv Turske.

Sada je to prevaziđena prošlost i ljudi trebaju da znaju da je zakon onaj koji treba da funkcioniše a ne Kanun, sa svim poštovanjem za jedno veliko delo kao što je Kanun. Ja sam ga pročitao nekoliko puta i jedan je od najliberalnijih zakona tih vremena. Ako uporedimo zakone Kanuna, na primer sa zakonima Engleske ili drugih zemalja, Kanun je mnogo liberalniji nego zakoni drugih kraljevstva koja su bila u zemljama Evrope. Ali i on je prevaziđen i treba narod što manje, da razume da je sada prevaziđen i ne treba ni da se koristi, niti se treba bazirati na

Kanunu.

Anna Di Lellio: Sećate li se drugih slučajeva pomirenja u Njujorku ili u Detroitu?

Besim Maljota: Nisam bio u Detroitu, za taj deo je bio odgovan Tahir Nikći, jedan drugi kolega koji ovde i živi u Njujorku. On bolje zna za slučajeve u Detroitu, dok ovde smo imali nekoliko slučajeva. Na primer, sećam se slučaja porodice Mark Šabanija i porodice Domđoni, dve porodice koje su iz opštine Đakovica, ali obe žive ovde. Oni su bili prijatelji između sebe. Desilo se jedno ubistvo u porodici, porodica Domđoni je u stvarnosti oštetila porodicu Šabani. Bio je tu neki profesor Marian Šabani ranije u Sjedinjenim Američkim Državama koji je bio ubijen od strane porodice Domđoni. On je bio i zet te porodice, ali to su bili međusobni problemi porodice i došlo je do ubistva.

Đerđ Domđoni je bio član udruženja 'Špresa', i upravo je ovo slučaj za koji se udruženje 'Špresa' angažovalo više u ovom pravcu jer je jedan od članova saveta udruženja 'Špresa' bio u sukobu sa porodicom Šabani. I svaki put je ta osoba trebalo da uzme zakletvu od porodice Šabani da bi bila slobodna u Njujorku, a ako on ne bi imao zakletvu, on ne bi mogao da izlazi, nije mogao da ide nigde, bio je kompletno izolovan. Normalno je išao na posao, vraćao se sa posla ali nije izlazio na sastanke i to je bio razlog zašto je udruženje 'Špresa' izabralo ovu aktivnost, jer je jedan od naših članova bio u sukobu, i ako on nije bio osoba koja je izvršila zločin, ipak je bio deo te porodice.

Imali smo taj slučaj porodice Šabani, otišli smo kod porodice Šabani, razgovarao sam lično sa Mark Šabanijem, bratom žrtve Marian Šabanijem, tražio sam da pruži ruku pomirenja, iako nisam uspeo da ga ubedim preko telefona, kroz razgovor. Na kraju sam zatražio, rekao sam mu, "Mariane [Mark] običaj albanaca je da otvore vrata za svakoga, mi dolazimo sutra, bićemo u crkvi u dvanaest sati, posle crkve doći ćemo tvojoj kući, zato moraš znati da bi nas sačekao kući. Oprostio ili ne oprostio, postigli sporazum ili ne, običaj je da nas ti dočekaš kući, posle ti odlučuješ, mi imamo naše reči, ti svoje". Posle smo otišli, posetili smo ga, profesor Anton Četa nam je rekao da je bio nekoliko puta kod njegovog brata na Kosovu i nije naišao razumevanje, nije postigao da njegovu porodicu na Kosovu ubedi da se pomire.

Pričali smo sa Mark Šabanijem i on je pružio ruku pomirenja, ali je zatražio nedelju dana da se on pozabavi sa ostalim delom porodice na Kosovu. Posle nedelju dana, ubiti tri ili četiri dana nazvao me je telefonom i rekao mi, 'Čekam vas u subotu kući'. Tada sam shvatio da je posao završen i javio sam Anton Četi i grupi, da ćemo otići kod Mark Šabanija jer se postignut sporazum između braća i on će dati poslednju reč.

Bilo je i drugih slučajeva ovde, neki Vuthajni koji su bili u sukobu, nisu nas dočekali dobro, bilo je teško kad bi se otišlo kod porodica koje nas ne bi velikodušno dočekali, da ti kažu, "Hajde, dobro došli," nego na silu smo morali da uđemo u kuću. Imali smo slučajeve kada bi nas pred vratima napali, imali smo jedan veoma loš slučaj, napali su nas na vratima kuće.

Anna Di Lellio: Da, možete li nam reći?

Besim Maljota: Jedan od braće, porodice Ahmetaj, jedan od braće je bio mlad, ako ne grešim negde oko 20 godina. Dok drugi brat je bio u sobi na spratu, i kada smo im mi otišli na vratima, nije bio nenajavljen, bio je najavljen da dolazimo, sa svima [nama] jedan od delegata je bio Mark Krasnići. Kada je zazvonio, otvorio je vrata i kada je otvorio nije mu rekao, "Hajde, izvoli!", nego ga je napao bejsbol palicom. Da počiva u miru, Bajram Keljmendi je bio drugi po redu i povukao je profesora pozadi i postigao je da uhvati, jer je Bajram bio dosta jak i uhvatio je bejsbol palicu. Onda smo se mi malo potresli i uspeli da se pomerimo. Izašao je njegov brat i video je šta se desilo, i tu se ispred vratima dogodila pobuna, on je ošamario brata, jako se zasramio, tražio je da uđemo unutra, ali se malo stvorila panika i mi smo odlučili da ne uđemo da bi se oni bavili sami sa sobom kao porodica i da ćemo doći drugi put. U stvarnosti nismo otišli, ali je uveče cela porodica došla kod nas i bili smo smešteni u Njuđersi, u hotelu i tu je bio jedan albanski restoran "Il Galletto" i oni su uveče došli u hotelu Il Galletto i sreli su nas i oprostili krv. Imali smo raznih slučajeva.

U jednom drugom slučaju pozvana je policija u Grinvič Konektikat, policija je pozvana i tražili su hapšenje Antona Čete, i policija je tako reagovala zato što nije znala koji je problem i ko su bile te osobe. Ja sam bio tu, osoba koja je bila tu priča policiji razlog zašto su otišli, i oni kažu, "Kako?" Kaže, "Da, zbog ovog čoveka koji živi u Grinvič jedna porodica na Kosovu je zatvorena i ne sme da izađe napolje, ne sme da vodi decu u školi, ne sme da radi ništa". I oni kažu, "Šta je ovo?" I traže onog koji je tražio hapšenje Antona Čete i kažu, "Zašto si nas zvao ovi su za mir, a ne za ono što si ti rekao, da su došli da ti prete," Osoba koja im je bila u pratnji [delegacije] kaže, "Ne, more [čoveče] on nije došao da prete, jer on je profesor univerziteta, a drugi je veoma poznat advokat na Kosovu". Bio je Bajram Keljmendi sa njim, kaže, "Nisu došli da prete, nego su došli zbog ovog razloga". I odu odatle, i sa tim čovekom nismo imali neki sporazum. On je iz porodice Ljekaj, opštine Dečane tu je i počelo pomirenje krvi, gde je Hava Šalja sa njenom grupom počela [kampanju].

Ta krv ni dan danas nije oprostena, jer osoba nije prihvatila nikada. On živi ovde u Grinvič u Sjedinjenim Američkim Državama, on je hteo da uhapsu Antona Četu, a ne da oprost krv. Imali smo razne slučajeve, imali smo posle tuču, nesporazum između ljudi koje smo pomirili, nismo imali neke poteškoće, poteškoće smo najviše imali samo kod krvnih osveta. Imali smo krvne osvete i između različitim verama, bio je katolik onaj ko je ubio, ne bio je musliman ovaj što je ubio katolika, oni su bili malo problematičniji jer ljude su navodili još više ali pomirili smo i njih, postigli smo da pomirimo i njih, ali tamo u Detroit, tamo postoji jedna druga vrsta pomirenja jer 1974. godine ako ne grešim Dečić je blizu Tuzi, tamo je Dečić, nisam siguran u Deći ili Traboine, cini mi se u Traboine su se zakleli. Profesor Đerđ Đokaj bio je iz Tuzi koji je organizovao jednu vrstu zakletve u to vreme kod albanaca u Crnoj Gori.

Anna Di Lellio: Sa 40, 1940?

Besim Maljota: 1974. godine.

Anna Di Lellio: 1974. okej.

Besim Maljota: Naziva se *Besëlidhja Gore* i on je organizovao jedan skroz drugačiji sistem jer on je poznao albance u Crnoj Gori i znao je koliko je teško da od nekog tražiš da oprostí krv. On je odlučio da ih ubedi, nemoj da oprostíš krv, ali drugi deo porodice mora da bude slobodan. Mora da bude slobodan sin, žena, brat i svi ostali članovi porodice osim onog koji je izvršio zločin, njemu nemoj da oprostíš, ali sa drugima nemoj da se baviš. I on je postigao da poveže tu zakletvu i kada je organizovao tu vrstu ceremonije, tada tih godina svaka od porodica je imala svog predstavnika koji su dali zakletvu, od danas pa na dalje u Gori nema krvnih osveta osim izvršitelja, onog koji je izvršio zločin. Ako možeš da ubiješ njega, osvetio si krv, ako bi ubio njegovog sina nisi deo *Besëlidhje Gore* i više nisi osvetio krv nego si započeo krv, isto tako ako bi ubio sina ili brata ili rođaka.

On je postigao takvu vrstu sistema tamo, koji je bio veoma uspešan, jer ja sam poznao lično profesora Đerđ Đoku i pitao sam ga, "Zašto nisi tražio da se više ne vrše krvne osvete?" I on kaže, "Nemoguće je, ali ja ti garantujem jednu stvar, da se krvna osveta nikada neće desiti, jer žrtva, u stvarnosti zločinac koji je izvršio zločin ide u zatvor 15. godina, kada izađe iz zatvora on izlazi iscrpljen, i još koliko godina može on da živi, deset, ni jedan nije postigao deset ili petnaest", kaže, "svi su umrli," kaže, "i sa njim se utišaju, nema više, on je umro, nisi mogao da ga ubiješ, umro je, utišao se, nema krvnih osveta".

Oni se drže tih zakletvi i danas, jedan deo Albanaca koji su u Crnoj Gori, koji su u blizini Tuzija, imaju isti sistem i ovde u Sjedinjenim Američkim Državama, u Detroitu ili Njujorku, bilo gde da su. Mi ih zovemo crnogorci, gde god da su oni, ako se desi jedno ubistvo, desilo se pogotovo u Detroitu nekoliko ubistava pre nego što neko ode na saucješće kod kuće ili ide sveštenik crkve ili ide neki glavni starac neke porodice i pita gazdu kuće." Jeste li u Zakletvi Gore?" Ako oni kažu ne, ni jedan crnogorac ne ide ni na sahranu, i ne idu na saucješće, znači skroz ih ignorišu. A to ni jedan od njih ne učini, svaki od njih kaže "Da, ja sam u Zakletvi Gore", i tako od momenta kada on to kaže, "Ja sam u Zakletvi Gore", prvi koji idu na saucješće kod porodice su oni koji su izvršili zločin, porodica onoga koji je izvršio zločin, oni odu i slobodni su. Idu na saucješće, idu kod kuće, idu svuda, međusobno se sastaju, i sve je u redu. To je drugačiji način, koji po mom mišljenju bi trebalo da se praktikuje i u Albaniji, jer je danas u Albaniji najveći problem krvna osveta, trebalo bi da se praktikuje ali se ne praktikuje nigde.

Anna Di Lellio: Ali ne na Kosovu, ne na Kosovu sada.

Besim Maljota: Na Kosovu ima nekoliko ubistva koja su se desila kasnije, ali tamo se više interveniše jer je još uvek deluje grupa koja je bila sa Anton Četom kao Mula Dževat. Meni se desilo da sam prisustvovao u pomirenjima na Kosovu posle rata, sa Mula Dževatom i nekolicinom drugih, bio sam tamo na odmoru i Mula Dževat je došao i poveo me i bili smo deo pomirenja tamo na Kosovu i pomirila se ta porodica na Kosovu. Dok je za ovu grupu lakše jer to su ljudi koji su pomirili mnogo krvnih osveta i ljudi ih mnogo poštuju, i ponovo prihvataju njihov zahtev da oprostite krv ili nešto drugo, ali u Albaniji je mnogo problematično, mnogo problematičniji slučajevi osvete.

Anna Di Lellio: Da, znam, znam.

Besim Maljota: Posle je interpretacija Kanuna. Svako naselje interpretuje Kanun kako imodgovara. Znači, Kanun važi kako ja kažem, niti se bave sa tim šta je Kanun, ili šta je pravni zakon, koji je prikupljen od Štjefen Đećovija, ne bave se sa tim. I sa tom grupom, sa tim misijama koje se bave pomirenjima krvi u Albaniji sam nekoliko puta bio u kontaktu. Ni oni sami nisu zainteresovani, više su zainteresovani za dobitak od tih sukoba, nego da ih pomire. Oni kada idu kod nekog kući, idu u ime Kanuna, to je nešto bezsmisleno, bezsmisleno je da ideš kod nekoga i da mu kažeš došao sam u ime Kanuna. Ti treba da, da ideš i da im objasniš da su danas druga vremena, da postoje zakoni države i da oni treba da se bave ovakvim slučajevima, osoba koja je izvršila zločin je kažnjena, i ostali treba da budu slobodni, ostali nisu krivi, nisu oni saučesnici, oni treba da budu slobodni. Ne, oni idu u ime Kanuna, i tako drže ljude povezanim i zatvorenim i dan danas.

Anna Di Lellio: Da.

Besim Maljota: Ja potpuno protivim takve načine da se u ime Kanuna ide i traži oprostaj. Treba da odeš i da im objasniš. Ja sam rekao i ranije, ni Anton Četa ni niko od njih nisu tražili oprostaj u ime Kanuna, nisu se ni bavili tim zakonom, jer ako ulaziš sa tim zakonom ti si dužan i oni ti ne opraštaju.

Anna Di Lellio: Sećaš li se reči Antona Čete ili Keljmendija?

Besim Maljota: U svakom slučaju kada je Anton Četa, bila je velika delegacija i svi su pričali, u svakom slučaju kada je Anton Četa, jer smo sa njim bili prisutni u nekim glavnim slučajevima na početku, počeo bi Anton Četa, bili smo odvojeni u dve grupe, jednu je grupu vodio akademik Mark Krasnići, a jedna je grupa bila sa Antonom Četom. U svakom slučaju kada je bi započeo, počeo je u ime omladine, tražeći im oprostaj i dao im je objašnjenje zašto treba da se to uradi, zašto ljudi treba da se klone tog puta i on je uvek govorio da se ne treba puno bazirati na Kanun. Kanun ne tvrdi da se porodica treba zatvoriti, to su bili zakoni prošlosti, ne sadašnji. I svaki put im je pričao da danas nije trenutak da mi budemo u neprijateljstvu sa drugima i nemamo nikakvu potrebu da budemo u neprijateljstvu sa jedni sa drugima.

Na Kosovu je imalo hiljadu krvih osveta, i hiljadu pomirenja koja su se desila na Kosovu, što znači, da su podaci kako sam čitao u jednoj knjizi oko 1200. – 1300. postignutih pomirenja. A ako su postignuta 1200. – 1300. pomirenja, znači 1200. – 1300. porodica, tu su uključeni oko 200.000. - 300.000. ljudi bezpotrebno zarobljeni u zatvore. I on je uvek objašnjavao da to je volja omladine, "Nismo došli u ime onog koji je izvršio zločin, nismo došli da kažemo, „Oprosti njemu“, nego „Oprosti nama, oprosti omladini Kosova, oprosti narodu Kosova“.

I to je bio najvažniji momenat, kad su oni postigli da ubede ljude jer nisu išli u ime onog koji je izvršio zločin, jer ako bi otišli u njegovo ime počeli bi ono, "Ne, uradio mi je ovo, uradio mi je ono, rekao mi je ovo, desilo se zbog ovoga". On nije ni želeo to da čuje, čim bi počeli da

raspravljaju u takvim okolnostima, on bi rekao: Ne, ne želim da znam, nisam došao ovde kao sudija da odredim ko je krivac, ne zanima me ni zašto se to dogodilo, pomirio sam nekoliko stotina krvnih osveta i nikoga nisam pitao".

Anna Di Lellio: U Americi ili na Kosovu?

Besim Maljota: Ne, u Americi.

Anna Di Lellio: U Americi. Koliko dugo je trajala kampanja?

Besim Maljota: Trajala je 30. dana. Oni su bili ovde 30. dana, bili su smešteni u hotel jer je bila velika delegacija. Svakog dana smo išli sa jednog mesta na drugo, znači nije bilo lako, jer trebali smo da idemo tamo u Kenrik za jedno pomirenje, Veterburi, po Njuđersiju, Njujorku. Druga grupa je putovala u Detroit, tamo, i oni tamo, albanci u Detroit, Mičigan.

Anna Di Lellio: Koliko vas je to koštalo?

Besim Maljota: Koštalo je dosta, negde oko 130.000. dolara, u to vreme je toliko koštala cela ta akcija, zato što je imalo velikih troškova.

Anna Di Lellio: Ko je to financirao?

Besim Maljota: Udruženje "Špresa" je financiralo, najveći deo je bio od udruženja "Špresa". Posle toga se poslužila večera za delegaciju pomirenja krvnih osveta i tu je prisustvovao veliki broj osoba, 500. ili 600. njih. Doprinos za tu večeru je bio deo promenljivih troškova. U to vreme osim braće Bitići, svi ostali su imali samo reči jer nisu doprinosili, a braća Bitići da. Sergio Bitići, doprineo je zajedno sa njegovom braćom, jer on je napravio večeru u Manhattan u njegovom restoranu, u " Toscana ".

Anna Di Lellio: Šaćir Gaši, ne?

Besim Maljota: Šaćir Gaši je napravio večeru na početku, ali večere smo dobili od svakog. Ljudi su ih zvali svuda, ovaj za ručak, onaj za večeru. Ali kada smo kod materijalnog doprinosa na primer, braća Bitići ne samo da su poslužili večeru nego su zvali i goste i svaki od gostiju je platio večeru 150. dolara. Onih 150. dolara nisu zadržali za troškove restorana nego su predali udruženju, kao doprinos bruce Bitići da nam pomognu u kampanji pomirenja. Nisam siguran koliko ih je bilo, ali znam da su bili prisutni negde oko 100. osoba, i to je bio jedini doprinos koji smo dobili od albanaca ovde u Americi.

Albanska Gradska Liga je obećala, ali na kraju se povukla i ni jedan cent nisu doprineli. Nego smo čak imali i nesporazum sa njima jer su i sami prisustvovali na večeru i tražili su da uzmu prihod večere. Mi smo im rekli, "Jeste vi pri sebi?" Omladina koja je bila deo udruženja "Špresa" je dala veći doprinos. Ja njih cenim, jer su samo članovi udruženja "Špresa" pokrili troškove. Kada se završilo sve, sve što smo imali, znači, od onoga što smo prikupili sa te večere

organizovane od braće Bitići, ne mogu da zaobidjem braću Brumćaj jer oni su imali mnogo veće troškove u njihovom restoranu, jer su tu doručak i ručak služili svakog dana. Ali smo imali dogovor za plaćanje, jer ne besplatno, i na kraju Ali Brumćaj je smanjio račun za 5000. dolara, to znam jer sam potpisivao svakog dana, i kada sam izračunao sve sa njim, on je snizio 5000. dolara iz naplate, sve ostalo sam mu platio sve.

Anna Di Lellio: Koliko godina ste imali?

Besim Maljota: Imao sam 23. godina u to vreme, bio sam skoro najmlađi u delegaciji u to vreme. U to vreme nisam bio ni u predstavništvu udruženja, ali kada je predstavništvo udruženja preuzelo akciju odredila je ljude, ko će da se bavi sa ovom grupom, a ja sam bio lider grupe. To nije bila moja zasluga, bila je zasluga udruženja, zasluga svih nas. Predsednik je bio Jakup Krasnići, sekretar udruženja je bio Sami Suljejmani, posle je bilo predstvanništvo koje je učestvovalo, ali određeni za grupu smo bili ja, Dževat Kukaj koji je bio glavni urednik radija, jer smo imali i u to vreme našu emisiju u radio "Glas Kosova" u Njujorku. Tahir Nikći, Riza Rugova i još mnogo mnogo drugih su bili deo udruženja. Za mene je samo bila pružena prilika.

Anna Di Lellio: Kada ste počeli "Špresu" ?

Besim Maljota: "Špresa" je počela 1986. godine.

Anna Di Lellio: 1986.

Besim Maljota: Ja sam došao ovde 1986. godine u Americi. Kada sam došao ovde u Americi bio je samo nacionalni klub "Jusuf Gervala". Bile su i ove ostale partije, Nacionalni Front, Druga Prizrenska Liga, Pokret Legaliteta, posle još nekoliko drugih partija koje su bile nezavisne. Ali između ovih grupa su postojala mnoga neprijateljstva, imalo je puno neprijateljstva, umesto da se bore protiv Beograda oni su se bavili sa jednim drugom. Ne, ko je levičar? Ne, ko je komunista? Kada sam ja došao, angažovao sam se u nacionalni klub "Jusuf Gervala" jer tu sam pronašao većinu i uistinu nacionalni klub "Jusuf Gervala" je bio je pod uticajem Albanije.

Anna Di Lellio: Zašto?

Besim Maljota: Bio je direktno pod uticajem stalne misije koja je bila u Ujedinjene Nacije i oni nisu radili ni jednu drugu aktivnost osim one aktivnosti koje su bile upravljane od misije Albanije, način kako da se organizuju i šta da rade. Nisam mnogo ostao, video sam mnogo nezadovoljstva kod ljudi, jer se slučaj Kosova ne treba mešati sa slučajem Albanije. Tu se mešalo sve, stvorio se neki način koji je donosio mržnju između onih koji su iz Albanije, da su oni izdajnici, a oni sa Kosova koji nisu sa nama, oni su pro-srpski nastrojani. Donosili su mržnju između nacije, pogotovo ono predstavništvo koje je tu bilo, donosili su neku mržnju između nacije. Video sam nezadovoljstvo, odmah sam se sastao sa nekoliko mladih, većina njih su bili studenti koji su došli sa Kosova, ljudi koji su došli i koji su bili aktivini i tamo. I raspravljali smo način, na primer ako bi ja hteo marksizam-lenjinizam otišao bi u Albaniji, a ne u Americi. Da smo

hteli tu vrstu sistema, mnogo bliže nam je Albanija bila i to je bio razlog zašto je počelo udruženje "Špresa". Bilo je tačno ta podela.

Anna Di Lellio: Svi su bili Kosovari?

Besim Maljota: Ne nisu bili svi Kosovari. Bilo ih je sa svih strana, bili su iz Crne Gore, Vusanja, iz Dibra je bilo mnogo. Dibrana je bilo mnogo koji su bili deo udruženja "Špresa", i Kosovari su bili, ali bili su svi oni koji se nisu slagali da budemo pod uticajem mislije albanaca, nego da trebamo biti slobodni da sami delujemo. Ono što mi znamo koji su zahtevi Kosova, ali mi smo došli tačno tu gde je izvor zahteva, i nismo imali potrebu da dolazimo ovde da slušamo njih u vezi Kosova i nisu trebali da nam kažu šta treba i šta znači Republika Kosovo ili kako treba da se postupi i na koji način treba postupiti. Posle je počela Albanska Gradska Liga, mi smo bili desno rame Albanske Gradske Lige i većina je podržala Albansku Gradsku Ligu, dok je ona dobila malo veći tempo.

Posle su počele ove političke partije koje su ugasile sva udruženja. I to je bila velika greška koja se desila u Sjedinjenim Američkim Državama, osnivanje političkih partija, jer ne možeš osnovati partiju u drugoj državi. Partija na Kosovu, grana u Americi, to je nešto bezsmisleno, neprihvatljivo. Raspravljali smo ovaj slučaj, raspravljali smo i sa pokojnim doktorom Ibrahim Rugova, bili smo nekoliko puta na sastanicima sa njim. Bio je protiv osnivanja Demokratskog Liga Kosova.

Demokratska Liga Kosova u Njujorku je bila osnovana od strane doktora Alji Aljiu. I on nije hteo ni da čuje, mi smo još tada znali da nema nikakav interes da se osnuje DLK (LDK) u Njujorku, ali interes je bio skupljanje fondova, i tada smo to rekli i Rugovi i Alji Aljiji. Mi kao nacija vam obećavamo 300.000. dolara godišnje, i šaljemo vam 300.000. dolara ali nemojte da osnovati partiju ovde jer ćete jedino odvojiti narod. U početku je bila aktivna, postigli su, ali gde su danas? Sve su ugašene. Uništili su udruženja i na kraju i oni su se uništili sami od sebe su uništeni, jer oni više nemaju interesa ovde. I nemaju potrebe da imaju partije ovde, i ne bave se uopšte sa njima. To je bila velika greška, veoma velika.

Anna Di Lellio: Šta je bio vaš posao tada?

Besim Maljota: Ja sam tada bio, tada sam radio u Bolnicu NYU, bio sam *doorman* [čuvar]. Kasnije sam bio *supervisor* [nadzornik] u *maintenance* [održavanja] u to vreme. Kada smo došli ovde bilo je nemoguće, jer smo svi mi došli preko različitih kanala, sa Meksika, znači, došli smo sa dugovima. Nismo došli sa nečim, nego smo došli sa dugovima. I bili smo primorani da počnemo posao, jer je bilo nemoguće da nastavimo obrazovanje zbog uslova koje smo imali u to vreme. Albanska nacija nisu imali novac, organizovali smo se da pomognemo mladima kada smo došli, u to vreme, znači da nađemo neki način da pomognemo onima koji dolaze da najmanje nastave obrazovanje ovde, nismo imali novac, nismo imali ništa, nijedna vrsta aktivnosti u tom pravcu se nije preuzela. Trebao si da radiš da bi stvorio svoju i porodično

postojanje.

Tako da, sada je situacija drugačija, bolja situacija. Ljudi su sada su u višim položajima, mnogo su svesniji ljudi ovde, počevši i od obrazovanja naše dece ovde, vidi se da smo unapredovali. Kada sam ja došao ovde našao sam ih veoma zaostalim. Sa svim poštovanjem, radili su, postigli su da stvore bogastvo, ali nisu postigli da obrazuju njihovu decu. Za roditelje je duže vreme bilo mnogo razumnije da pošalju sina posle srednje škole u piceriju, nego da ga registruju u Univerzitetu negde. Bilo je razumnije da oni donesu 50. dolara kući nego da ga šalje negde na obrazovanje, to je bila velika greška naših emigranata ovde. Jer kada smo došli ovde u Njujork, nijedan od albanaca nije bio advokat. Kada sam ja došao, nije bilo nijednog.

Anna Di Lellio: Jedan?

Besim Maljota: Ne nijedan. Nula. Danas su negde preko 60-70. Sve je to bilo rezultat dolazka novih emigranata sa Kosova, koji su dolazili posle studija, posle škole, oni su imali drugačiji način, oni su znali da možeš da stekneš bogastvo, ali ako nisi školovao decu, ti si nikud, ostaćeš nikud i kasnije. Obrazovanje dece je najveće bogastvo, i to je počelo, i zajednica je sada u višim položajima.

Anna Di Lellio: Imam pitanje. Koliko i kada ste imali ideju da pozovete delegaciju u Americi. Koliko i kada?

Besim Maljota: Da, ideja se rodila odma posle početka akcija na Kosovu, jer pomenuo sam i pre, imali smo slučaj da jedan od članova predstavnika koje smo imali Đerđ Domđonaj bio u sukobu sa porodicom Šabanaj. I svaki put je neko trebao da interveniše između porodica da bi dobili *besu*. Ili je neko trebao da ide po Đerđa kući, i normalno ako je on ušao u nečija kola, niko neće da izađe i da ga ubije jer je u *besi* tog čoveka koji je sa njim. Ili smo morali često da ga vodimo kući, on je i nedostajao na aktivnostima.

To je bio razlog zašto se rodila ideja u udruženju, posle smo proveravali troškove, koliko su ti troškovi, koliki će budžet udruženja biti. Odvojili smo jedan deo para od budžeta udruženja, tada su bile samo dve linije koje su putovale za bivšu Jugoslaviju, jedna je bila u Beogradu gde je leteo Jati, a drugi je bio Panami koji je leteo do Zagreba. Karte su bile veoma skupe, sećam se da smo u to vreme plaćali negde oko 1600. dolara za kartu po osobi. Sada su mnogo jeftinije nego što su tada bile, jer su postojale samo dve linije koje su išle i cene su bile monopol u to vreme pogotovo za avione. Ljudi nisu putovali toliko puno. Udruženje je odvojilo budžet karti, budžet smeštaja posle smo morali da unapred platimo hotel, jer hotel ne čeka da mi skupimo pare nego smo trebali unapred platiti. Dva člana udruženja su dali svoje kreditne kartice u hotelu, i tako se odredio budžet hotela i bilo je puno troškova. I sve se to rano pripremalo, ali je trajalo dva meseca. Posle smo se konsultovali sa grupom tamo.

Anna Di Lellio: Sa Antonom Četom?

Besim Maljota: Tamo je sve vodio akademik Mark Krasnići. Oni su odredili ko će da dođe, išli

smo na onaj način, da uključimo ljude iz svake teritorije a ne samo sa jednog mesta, jer su ljudi ovde veoma izmešani. I postigli smo uključimo ljude iz Makedonije, bio je profesor doktor Agim Vinca, koji se uopšte nije bavio sa pomirenjima krvnih osveta na Kosovu, jedina aktivnost je bila pomirenje krvnih osveta u Americi gde je on učestvovao, Agim Vinca. Ostali su bili deo pomirenja skoro sa svih strana, ali jedino je Agim Vinca učestvovao u pomirenju krvnih osveta u SAD. On i kada se tamo vratio nije se bavio, jer je on prihvatio poziv samo zašto što je bio iz Makedonije.

Ovde imamo veliki broj albanaca iz Makedonije, ili profesor Tom Beriša bio je pokojni, došao je iz Zagreba, ili Đerđ Đokaj koji je došao iz Crne Gore, pomenuo sam i ranije Đerđa Đokaj, znači mi se nismo mešali u tu zakletvu koju je stvorio Đerđ Đokaj. Te porodice koje su bile u toj vrsti zakletve mi smo ih ostavili i nismo ih dirali uopšte, jer su svi govorili da su u Detroit preko 200. – 300. porodica, ali kada je došao počestvovani profesor pokojni Đerđ Đokaj, on na bazi spiska, jer imao je sve, reče, „Ovo su zavrešene stvari i ne treba da se mešate u njih jer oni se pridržavaju ovog sporazuma i to je dugotrajno, nije samo jedan oproštaj nego je dugotrajno“. Sutra ako se desi nekom ponovo isti ljudi idu i kažu mu, "Jesi li u Zakletvu Gore?" Da ili ne, to su dve reči, ako kaže da to znači da nema osvete, i tu nismo dirali uopšte. Bili su dva meseca spremanja posle su oni došli, boravili su 30. dana ovde, i posle 30. dana vratili su se na Kosovu.

Drugi Deo

Anna Di Lellio: Možete li nam reći nešto o ulozi žena u pomirenju krvnih osveta?

Besim Maljota: Da, i ovde u Njujork, i u delegaciji bilo je žena koje su došle sa Kosova, bila je pokojna Nekibe Keljmendi supruga Bajrama Keljmendija, zatim ih je bilo u udruženju, i u događajima je bilo žena, bile su Hatidže Nikći, Zoja Ahmetaj. Imali smo slučaj kada je reč Nekibe Keljmendi vredela više nego reč ostalih, koja je tražila oproštaj u ime majki. Rekla je "Ti kao majka, ustani i oprosti". I postigli smo, imalo je i tokom organizacije dosta žena koje su nam se pridružile, a posebno je bila Ščiipe Biba, ona koja je bila aktivna u to vreme, zajedno sa nama je dolazila skoro na svim mestima, bila je prisutna sa nama na svakom mestu. Uloga pomirenja se više predvodila od muškog pola, ali realnost je da je počelo od žena.

Tačnije, Hava Šalja je ona koja je započela na Kosovu, i nije započelo od Antona Čete ili od akademika Mark Krasnići ili nekog drugog nego je počelo od Have Šalja, koja je u to vreme bila politički kažnjena. Jer je Hava Šalja bila moja generacija i skoro u isto vreme, malo posle mene je bila u zatvoru. Ja sam bio oslobođen kada su nju uhapsili, ali ona je te generacije i znam da je nekoliko godina bila politički zatvorenik na Kosovu. Kasnije kada je izašla iz zatvora, kako bih pomogla svom narodu počela je ponovo da se bavi sa akcijama za pomirenje krvnih osveta zajedno sa njenim drugaricama i nekim mladim momcima koji su im se pridružili. Odmah su imali poteškoća, nisu poznavali načine, nisu poznavali zakone, nisu poznavali, nisu imali saznanja u ovom pogledu.

Išli su da traže pomoć, u stvarnosti otišli su da traže pomoć kod akademika Mark Krasnići, i on ih je uputio kod Antona Čete. Znači, Anton je onaj koji ima saznanja u ovom pogledu više od svih ostalih, i akademik Mark Krasnići je uvek govorio da se Anton Četa uvek bavio sa ovom oblašću. Bio je čovek koji ih je skupljao oko toga, i uputio ih je, i dobro je učinio što ih je uputio tamo, jer su posle preuzeli veliki pokret, pokret pomirenja koji je postigao veliki uspeh, kao na Kosovu tako i ovde u SAD. Nisam upućen za Evropu, ali znam da je ovde postigao veliki uspeh.

Uloga žena je bila veoma aktivna a pogotovo u udruženju "Špresa", uvek je bila aktivna, jer u udruženje "Shpresa" je uvek bila jedna, u statusu udruženja je bilo predviđeno da najmanje trećina ženskog pola budu u rukovodstvu udruženja. I uvek je u rukovodstvo udruženja bila žena, bila je kao u upraviteljstvu tako i u savetu, jer udruženje je imalo i savet i upraviteljstvo. Savet je bilo se držao između dve skupštine udruženja.

Od pomirenja krvnih osveta, od grupe koja je bila tu, veoma aktivan je bio i Mula Dževat, Mula Dževat Krueziu. Sa Mula Dževatom se znamo još pre njegovog dolaska ovde u SAD, jer smo skoro sa istog dela, sa istog mesta. Ja sam iz Kline, a on je iz Bubaveca ali to je bio deo Kline u vreme kada sam ja bio na Kosovu. Mališevo nije bila opština, Klina je bila opština. Mula Dževata poznajem još od tada, i kada je došao ovde bio je mnogo aktivan. Postigao je da bude na svakom mestu, bio je sa velikom voljom u tom pravcu, da se bori ta pojava, da se ukloni, da ne bude više bratoubilaštva, da nestane bratoubilaštvo.

Čak je on otišao toliko daleko, Anton Četa nam je pričao za njegov slučaj, znači, "Kada smo išli u Bubavec za pomirenje krvnih osveta, na vratima Džamije je pisalo, „Da ostavimo crkve, da ostavimo džamije, vera albanca je *Shqiptaria*“. Pa su ga Mark i posle Bajram Keljmendi i ostali koji su bili deo te delegacije koja je otišla u Bubavecu, zvali i pitali ga, „Mula Dževat, jesi pri sebi, jesi li ti normalan?“ Kaže, „Zašto?“ Kaže, „Pa kako si to napisao na vratima džamije, ostavimo crkve, ostavimo džamije, vera albanaca je *Shqiptaria*?“ Kaže, „Ovo je džamija, ti ovime apeluješ da ljudi ne ulaze u džamiju.“ Ali je Mula Dževat bio patriota, zemljak veliki, i iznad svega on ima naciju a ne veru i ako je pripovednik vere. Ja ga veoma poštujem zato što je vernik i pripovednik vere, ali kod njega je nacija iznad vere. Nacija dolazi pre svega kod njega.

Ja sam nekoliko puta razgovarao sa njim i poznajem ga lično, tako da nacija je primarna kod njega a ne nešto drugo. I bio je mnogo aktivan ovde, i ovde je tražio od svih. Onda je bilo to vreme kada je naša nacija bila skoro odvojena. Oni su postigli, ova delegacija ne samo da je pomirila krv mrtvih, nego je postigla da pomiri i žive, jer je postigla da skolni one dileme ne ovaj je *Enverista*, ne onaj je *Balista*, onaj je *Titista*. On je postigao da svima kaže, "Vi ste svi albanci, mi danas imamo neprijatelje samo srbe a ne druge". Zato morate biti vi svi ujedinjeni, rat treba da bude protiv Beograda a ne jedni protiv drugih ovde u zajednici.

To je bio naš najveći uspeh koji je u stvarnosti ova grupa postigla u Americi, pomirenje živih, i često su rekli da više imamo potrebe da pomirimo žive nego mrtve. Jer ovde u Americi smo imali više problema između živih nego onih ubijenih i krvnih osveta. I to je bio jedan od uspeha, jer se postiglo da posle njihovog odlaska, zajednica je bila 100% ujedinjenja, ostavljajući sa strane političke ideologije, ostavljajući sa strane te... Zajednica se ujedinila mnogo više. Ranije

smo postigli na primer, najveću demonstraciju smo imali sa 2000. ljudi a posle pomirenja koja su se desila ovde demonstracije, protesti koji su se desili dostigli su broj do 10.000. – 15.000. ljudi.

Prekinulo se mesto, znači to je bio uspeh koji su oni postigli jer svo vreme su se nalazili i sastali i sa grupama, sa svim grupama ne samo sa, nisu se bavili samo sa pomirenjima krvnih osveta, nego su se bavili i sa drugim grupama, na primer, sa Legalitetom, sa Nacionalnim Frontom, Nezavisni Blok se zvao, Druga Prizrenska Liga, sa udruženjem "Špresa", nacionalnim klubom, "Jusuf Gervala", da ujedine sve. I uvek je bio njihov zahtev da svi treba podržavati Klub Albanije, Albansko-Američka Liga, jer je u to vreme bio je DioGuardi koji je vršio veliko lobiranje u SAD za slučaj Kosova, i njegove su zasluge nesporne. Zasluge DioGuarda su mnogo velike u smislu prepoznavanja Kosova u SAD.

Kosovo nije bilo poznato uopšte u Americi. U Vašingtonu nisu ni znali da postoji, ne mislim na stejt department, oni normalno da su znali. Sećam se 1987. kada je održan prvi sastanak u Vašingtonu, ni jedan od kongersmena nije imao ideju gde se Kosovo nalazi, i svaki od njih je pitao, "Jel u Rusiji? Jel ovde, jel tamo." Kada im je objasnio da se nalazi u Jugoslaviji, da je između Albanije i Jugoslavije, rekli su, "Nismo čuli". Tražio je podršku zbog kršenja ljudskih prava, znači bio je jedan, DioGuardi je onaj koji je otvorio put Kosova u Vašintgonu. Kasnije su bili i ostali koji su pomogli sa većinom, kao kongresmen Eliot Engel, ali onaj koji je započeo je bio DioGuardi i lobiranje DioGuardi-ja je bilo neverovatno, za veoma kratko vreme slučaj Kosova se stiglo u Vašington, i da postane skoro primarno u Vašington.

Ima hiljada slučajeva kao što je slučaj Kosova, ima hiljadu slučajeva kao što je Kosovo i ljudi ne znaju gde postoje ta mesta. Kao Kosovo ima grupa stanovništva širom sveta, ima mnogo. Albanci u Americi u tom pravcu su se organizovali i preko DioGuardi-ja se postiglo. I ovde treba da spomenem da najveću zaslugu je imao nacionalni klub "Jusuf Gervala", jer je nacionalni klub "Jusuf Gervala" ustupio u kontakt sa DioGuardi-jem preko jednog njihovog člana, i onaj njihov član im kaze da je DioGuardi albanac. Bilo je neverovatno da je jedan od kongresmena albanac i oni su se sastali sa njim, i tražili su od njega i on je od tada počeo. Prvi ljudi koji su izložili DioGuardi-ja u zajednici i podržali DioGuardi-ja, su bili iz nacionalnog kluba "Jusuf Gervala", posle i ostali a pogotovo udruženje "Shpresa" bili su desna ruka 1990. godina, do osnivanja Demokratske Lige Kosova, posle je on ponovo imao probleme sa podrškom.

Anna Di Lellio: Sada "Špresa" ne postoji?

Besim Maljota: "Špresa" sada postoji samo kao ime i korporacija, ali ne, nije aktivna, iako jedna grupa prijatelja pokušavaju da je ponovo aktiviraju, ali ne znam, nije aktivna. Pričao sam sa tom grupom koja pokušava da je ponovo aktiviraju, jer je loše što nije aktivna, veliki je nedostatak, jer nema nijednog udruženja. Ni jedno udruženje nemamo u Njujorku. Imamo lokalnih udruženja, ne udruženja "Rugova", nego udruženje "Plav i Gusinje", ali one su lokalne i nisu toliko opšte kao sto je bilo udruženje "Špresa". "Špresa" nije bilo udruženje ograničeno za jednu teritoriju, nego je bilo udruženje za sve strane, i bilo je i kulturno i političko udruženje, jer je to tada bio razlog, svi su se tada bili usmereni u tom pravcu. Ali kao najmanje, da postoji bar

jedno udruženje u Njujorku koje bi bilo kulturno udruženje, sada više nema potrebe, jer Kosovo ima vladu, mi nemamo potrebe da radimo posao vlade. Nemamo potrebe da idemo u Vašington da se bavimo sa slučajem Kosova jer se naša ambasadorka bavi tim problemom. I Albanija ima njenu ambasadu koja se bavi sa tim problemom. Imamo potrebe, kažem za albance u Crnoj Gori, za albance u Srbiji ili Makedoniji, ali ne za slučaj Kosova. Da imamo najmanje jedno udruženje, kulturno udruženje, da promoviramo kulturu.

Anna Di Lellio: Knjige.

Besim Maljota: Izdavanje knjiga. Udruženje "Špresa" je u to vreme imalo negde oko 10.000. knjiga u biblioteci.

Anna Di Lellio: Gde?

Besim Maljota: Tu u udruženju smo imali. Imali smo preko 10.000. knjiga u biblioteci udruženja. Rekao sam i ranije da je udruženje "Špresa" osnovano od jedne grupe studenata. Svi ljudi koji su pobjegli sa Kosova zbog političkih razloga. I to su bili svi ljudi koji su napustili školu tamo i bili su ljudi koji čitaju. I pronašli smo u Bruklin, tamo jedno mesto gde je jedan čovek imao sve te knjige spakovane.

Anna Di Lellio: Ne!

Besim Maljota: Sve su bile spakovane i otišli smo i dogovorili smo se sa njim i uzeli sve od njega. Bilo je više od 10.000. knjiga koje smo uzeli od njega. On je u stvarnosti sve te knjige doneo iz Albanije, ali hteo je da podeli knjige, ali nije. Doneo ih je i čuvao ih tu, imao je jednu kompaniju, zvala se "Volurufin".

Anna Di Lellio: U Floridi?

Besim Maljota: Sve su bile tu spakovane. Bile su pune prašine. Ja sam bio primoran i tražio sam ih i uzeo sve od njega. Imali smo ih u udruženju, posle tu u udruženju su bile i duplikacije nekoliko autora. Ljudi su ih uzeli, kupili su ih u udruženju one koje su bile na prodaju. Postojimo bili u mogućnosti da nastavimo tu gde nam je bila prostorija, jer je udruženje imalo svoju prostoriju, poslali smo ih albanskoj školi u Stejten Ajlend.

Poklonili smo ih albanskoj školi u...

Anna Di Lellio: Za biblioteku.

Besim Maljota: Sve smo poklonili albanskoj školi, osim mojih koje su bile lične, te imam kući, jer ja sam imao svoje lične i uzeo sam ih i odneo kući. Imam ih i danas, još uvek ih imam.

Anna Di Lellio: Nešto drugo u vezi sa pomirenjima u Americi?

Besim Maljota: Ne znam šta da dodam u vezi sa pomirenjima u Americi.

Anna Di Lellio: Više priča.

Besim Maljota: Više ne znam koje su bile.

Anna Di Lellio: Od slučajeva.

Besim Maljota: Trajalo je 30 dana, dosta dugo. Ima i drugih koji pričaju, koji su tu bili prisutni. Podršku smo imali od velikog broja ljudi, moralnu podršku. Moralna podrška i materijalna su dva različite stvari. Materijalnu podršku nismo imali od ljudi, ali moralnu da, kao što su bili ljudi koji su se pridruživali svo vreme. Nudili su nam pomoć, neko sa kolima da ih odvede do tamo, ili sa nošenjem ili slično, ili su bili neki od onih starijih ljudi koji su dolazili sa nama na mnogim mestima. Mi smo ih povelili sa sobom, manje više zato što su bili stariji, poznavali su ljude, znali su običaje, znali su tradiciju, kakve ko ima.

Imali smo slučaj tu u Bruklinu, to je bio neočekivani slučaj za nas, jer mi smo išli u ime albanskog naroda da tražimo oprostaj. Oni su sa strane Alžanice iz Crne Gore, kada smo postigli da ih pomirimo jedan od braće je ustao i pružio ruku Marku Krasnićiju i kaže, "U moje ime i u ime muslimanskog naroda opraštam krv svoga brata". Niko ne priča, njegov brat od strica ustaje i kaže, "Ovde se vidi koliko je postigao neprijatelj." Kaže, "On ne zna dve reči na albanskom" kaže, "jer tu gde je porastao nije imao prava, i u školi gde je išao rekli su mu ti nisi albanac, ti si musliman." Kaže, "To pokazuje šta smo postigli". On je bio Špend Hađa jedan od vrlo poznatih ličnosti u Njujorku, rođak onog prvog koji je oprostio krv.

Sada pokojni, Bajram Keljendi je ustao i počeo da recituje "Gorska gusla" od Oca Đerđ Fišta. Tu se pominjao deda onog koji je pričao, onaj koji je rekao u ime muslimanskog naroda. U "Gorskoj gusli" pominjao se njegov deda, i recitovao je onaj deo rata u Nikšiću, gde je njegov deda bio jedan od vođa rata protiv Crnogoraca, i onda je seo. Kada je seo reče, "Ovo je beda. Ovo je oprostaj, u redu. On toliko može, ali on mu je oprostio, ali ovo je beda u kakvoj je situaciji naš narod, gde ga je doveo neprijatelj da ga ukine. U ime muslimanskog naroda, gde postoji muslimanski narod, gde ima muslimanskog naroda? Albanci mogu da se odvoje u muslimane, katolike, pravoslavne, albanci idu po etničkoj grupi a ne po verskoj. Idu na etnički način kao albanci a ne na verski način."

To je bio jedan slučaj kada smo svi izašli smejući se. Svi smo se smejali, dobro što je oprostio u redu, on je oprostio i porodica se pomirila, oni su bili albanci, i govorili su albanski, i ovaj što je oprostio, ali on koji je oprostio nije govorio albanski. On je čak rekao to na srpskom jeziku, jer oni kažu na muslimanskom jeziku, nema muslimanskog jezika. Ima raznih dijalekata da, ali jezika ne. To su skoro sve slovenski jezici, kao taj, kao taj. Na muslimanskom jeziku? Nema muslimanskog jezika. To je srpski jezik, rekao je na takav način da kada smo izašli svi smo se smejali. Ali mi nismo tu otišli kao muslimani da nam on oprosti. Ali bilo je dobro i to je prošlo.

Imali smo nekoliko raznih slučajeva. Imali smo jedan slučaj gde je oprostio trojici u Bruklin. Jedan je oprostio tri sina u Bruklin, bila jedna porodica. Oni su bili iz Luma, iz Albanije tamo. Nije imalo mnogo poteškoća tu iako nisu bili sa Kosova, mi ih nismo odredili odakle su. Jel iz Gore ili sa Kosova, samo da li je Albanac. Neka su iz Albanije, neka su sa Kosova, kod svih smo otišli bez razlike odakle potiču. Pomirenja krvnih osveta u Njujorku nije bilo Kosovarsko. Bilo je u potpunosti albanasko. Imali smo slučaje, na primer, Luma iz Albanije koji su oprostili. Drugi slučaj je bio iz Peškopije, strana Debara ili Mali Dibar kako mi nazivamo, koji su oprostili. Imali smo nekoliko slučajeva sa Plave i Gusinja tamo. Slučaje Velike Gore, iz Ulcinja, posle slučajeve sa Kosova i sve je ovo kao Albanizam, otišli smo kod svih. I kod svih se trazilo u ime albanskog naroda, bez obzira da li je sa Kosova ili odatle. Vidite u situaciji u kojoj smo, znajte šta nas čeka. Zasto da budeemo u ovakvom neprijateljstvu, zašto da nastavimo takvu vrstu neprijateljstva? Bilo je dosta ovakvih stvari. Trajalo je 30 dana, ne može se sve zapamtiti.

Anna Di Lellio: Svakog dana?

Besim Maljota: Svakog dana smo imali aktivnosti.

Anna Di Lellio: Koje je bilo najteže?

Besim Maljota: Realno, najteži su bili oni lakši slučajevi, koji su bili nesporazumi za skoro ništa, teži su bili takvi slučajevi nego ovi koji su se smatrali velikim. Tamo gde smo očekivali velike poteškoće, tamo smo prolazili lakše, tamo gde ništa nismo očekivali, prolazili smo mnogo gore. Jer tu su se ljudi ustručavali, "Ne, neću da oprostim. Ne, ovo mi je uradio", ali nismo došli da te pitamo, mi nismo sudije, i ako smo imali mnogo advokata sa sobom, jer bilo je tri advokata. Bio je pokojni Bajram Keljmendi, pokojni Adem Bajra i bio je Mustafa Radonići. On je i danas advokat, Mustafa Radonići, tamo je u Peći. Tri advokata su bila, ali mi smo im govorili, "Nismo došli da sudimo slučaj ovde ni da pitamo zašto se desilo ili zašto se nije desilo".

Imali smo jedan slučaj, gde je jedan bio izrezan na licu. I on je govorio, "A ako ja oprostim, da li će mi se ovo ukloniti?" Imao je neke ožiljke na licu gde su ga izrezali, gde je tokom tog sukoba bio prisutan i on. Bio je to slučaj pre dugo vremena i nije prihvatao ni na koji način. Jedan od članova naše grupe "Špresa" Džavit Kabaši slušao ga je, on je bio njegov drug. Bio mu je drug i proveli su mnogo vremena zajedno. Slušao ga je i nije ga prekidao, kada je video da smo se bavili četiri sata sa tim čovekom, sva ta grupa, ustao je i približio se Antonu Četi i rekao mu, "Profesore", i on mu kaže, "Izvoli Kabaše!" "Pruži mi ruku" on mu pruži ruku, "neka ti je oprošteno! Ko pita njega?" Ljudi, "Polako Džavit!" "Ko pita ovog uličara, četiri sata ovaj uličar, on nema savest. On je pobegao sa Kosova, bio je kažnjen tamo, pobegao je zajedno samnom. Došli smo ovde. On umesto da bude prvi, on nam pravi probleme, 'Ko će da mi ukloni?', idi kod doktora i uradi operaciju. Zašto, jel hoćeš da ti mi platimo? Plati sam. Ako imaš novca plati sam, ako nemaš ostani takav jer si dosta dobro. Imaš ženu, imaš decu. Nemoj da me smaraš!" Počinju svi da se smeju. Reče, "Ko da je to neka velika stvar" I onda ovaj nije imao kuda i ustao je i pružio ruku, reče, "Pošto ti je on oprostio, ja nemam šta da radim." [Kabaši] reče, "Ne samo što je oprostio," nego je rekao "reci onima da on ima posla samnom, ja sam njemu dužan, a ne oni da se bave samnom." Kaže mu. Ustao je i on pružio mu ruku i rekao, "Profesore, neka ti je

oprošteno." Imali smo razne slučajeve.

Anna Di Lellio: *It was fun too.* [Bilo je zabavno takođe.]

Besim Maljota: *It was, it really was.* [Bilo je, stvarno je bilo.] Upoznali smo ljude koje nismo nikad videli.

Ali imali smo i jedan slučaj gde nisu oprostili u Njujorku. Postoji jedan slučaj koji nije oprošten, i nije nas primio. I bio je jedan istaknuti aktivista koji i danas drži sebe visoko kao aktivistu nacionalnog pitanja. Ali nas nije ni prihvatio, iako sam nekoliko puta poslao kao posrednika Meta Bajrektarija da razgovara sa tom porodicom, jer su prijateljski povezani. Ta porodica nije oprostila. Nismo postigli sporazum sa porodicom Osmani u Njujorku. Oni imaju jedno ubisvo ovde u New York i nije se uopšte postigao sporazum sa njima. Ostavili smo ga sa strane jer smo videli da je uzalud, i nismo mogli da zadržimo grupu ovde još 30 dana za jednu porodicu. Neće da oprost, neće da oprost. Ali je u to vreme bilo neočekivano i za grupu da jedan od članova porodice koji je bio aktivan u Gradskoj albanskoj ligi, bio je u rukovodstvu i bavio se sa nacionalnim pitanjima i sa svim tim, i nismo očekivali od njega da uradi nešto tako, "Trebalo da mi date vremena", "Ali kako da ti damo više vremena? Košta nam ovde". Mi smo hteli da ih pošaljemo na Kosovo i zato nismo više ni otišli, ostalo je tako u ćutanju.

Jedino je ta porodica bila ta koja nije oprostila, bila je porodica Osmani. Ostali svi, svaki slučaj koji su ispričali, jer mi nismo ni imali ideju da ima svih tih slučajeva. Imali smo ideju negde za 10. slučaja, ali ne za više. Kada su se pojavila 43., ako ne grešim samo u Njujork. Plus u Detroitu su bili nekoliko pomirenja, kada smo videli sve te slučajeve. Jer čim smo počeli, ljudi su dolazili i davali nam informacije, "Ta i ta porodica, žive u Stejten Ajlend, žive u Kuins, žive u Bruklin". Posle smo morali da stupimo u kontakt sa njima, trebao je neko da uzme odgovornost, to je bila najviše moja obaveza.

Anna Di Lellio: Obaveza sa porodicom i poslom?

Besim Maljota: Sa porodicom te osobe kod koje smo trebali da idemo kući. Trebali smo da ih javimo, da ih kontaktiramo. "Ko si ti?" Imao sam jedan slučaj kada sam bio u restoranu na večeri, neko je tražio ko je Besim, rekli su mu, došao je, "Psovao me, kao da me udario, ako mi dodješ kući ubiće te". Imali smo dosta takvih stvari, ali mi ih nismo uzimali u obzir jer je volja da ih pomirimo je bila veća nego da slušamo šta ovaj ili onaj kaže. Imali smo dosta takvih 30. dana su bila mnogo duga tada.

Zadnji slučaj je bio, bili smo na doručku, oni su trebali da putuju u ponedeljak, bila je nedelja, u ponedeljak su potovali za Kosovo svi. I sada tokom jutra smo finalizovali sve te. gde smo bili, kako gde i onaj zapisnik i uzeli su ga sa sobom na Kosovu, zapisnik koji se držao za svako pomirenje: gde smo išli, ko je pričao, šta je pričao? To su uzeli sa sobom oni, tražili su, uzeli i mi smo im dali.

Kaže, "Još jedno mesto," Anton Četa kaže, "imamo". Oni kažu, "Gde, ko te je zvao? Mi smo

mislili da smo završili, nemamo više zapisanih nigde." "Ne," reče, "znam ja." "A profesore gde hoćeš da nas povedeš?" Ustao je i rekao, "Idemo," kod mene, " Kod Besima". Ja sam bio oženjen u to vreme, imao sam negde godinu dana braka. I on ustaje i kaže, "Idemo kod Besima, jer i tu treba da pomirimo nekog." Rekoh, "Sa kim hoćeš da nas pomiriš?" reče, " Sa tvojom ženom," reče, "30 dana gore dole sa nama, ona ima pravo da te izbaci iz kuće." Reče, "Idi i ti sa njima sada na Kosovu!" Reče, "Dolazimo da pomirimo tebe sa tvojom ženom jer i ovaj posao treba da se završi." Rekoh, "Da u pravu si," rekoh, "dođite večeras kod mene na večeru." Reče, "Da svakako". I tako je i bilo, došli su svi na večeru kod mene to večere, kući sam bio, tada sam živeo u Queens (Kuins). Imao sam tu i porodicu, otac, braća, mama, živeli smo svi zajedno.

Imao sam jednu kuću u Kuinsu i došli su tu za večeru, i kada je ušao unutra rekao je mojoj ženi, "Hana došao sam da pomirim tebe sa mužem jer sutra putujem za Kosovo, tako da pomirim još vas dvoje." Ona reče, "Ali mi nemamo nešto." Reče; "Eh, 30 dana, šta ja znam šta ćeš mu ti reći kada odemo mi? Reći ćeš mu uličar si, izlazio si na ulice, išao si gore dole, ostavio si me samu". Međutim, ona je dolazila često. Na neke slučajeve je dolazila, ne na pomirenja i to, ali je dolazila na večere, na sastanke, kada smo putovali za Boston ona je dolazila tamo. Svi iz delegacije su poznavali moju suprugu jer su je nekoliko puta videli, na nekoliko od slučajeva i često se družila sa Nekibom, Nekibe Keljmedni, dolazila je moja supruga. Posle su bile one dve koje su bile u rukovodstvu udruženja, dolazile su skoro svakog dana, Zoje Ahmetaj, i izvini Nuše Ahmetaj, i bila je Hatidže Nikići, one su dolazile skoro svakog dana na sastanke sa Nekibom, išle su na različitim mestima. Ne znam šta više da kažem u vezi ovoga, trajalo je previše.

Anna Di Lellio: Vrlo dobro.